

учебников, учебно-методических пособий, созданных на основе компетентностного подхода. В этой работе он активно использует советы Василия Александровича Сухомлинского о необходимости преодоления формализма в обучении родному языку малышей.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, младшие школьники, педагогическое наследие Василия Сухомлинского, языковая личность, наблюдения за природными явлениями, обогащение словарного запаса, внимание к живому слову.

M. S. Vashulenko

PEDAGOGICAL HERITAGE OF V. O. SUKHOMLINSKYI AS A SOURCE OF FORMING UKRAINIAN-SPEAKING PERSONALITY OF PRESCHOOLERS AND PRIMARY PUPILS

The article deals with the idea that a preschool and elementary teacher forms the linguistic identity of preschoolers and primary pupils. The destiny of both: the Ukrainian language and our state substantially depends on the success of the process of young generation's linguistic identity development. The formation of the language personality is realized under the conditions of the following contradictions: between the necessity of forming a many-sided personality of a future citizen, which would represent the mentality of the Ukrainian people, and a real state of this process in our motherland, especially in different regions; also the contradictions between the level of modern requirements to the speech development of a child personality, its formation at the appropriate level of speech, communicative competence and stability of traditional approaches, techniques, which do not contribute to this process. The solutions of this problem we can find in the pedagogical heritage of V. O. Sukhomlinskyi, specifically in his experience gained in the process of training and educating six years old children at "school under the blue sky". Modern preschool teachers and educators have the opportunity to use actively the experience of the outstanding pedagogue in order to provide the possibilities of communication for the 5-6 years-old children with nature in the process of observing natural phenomena. The author of the article shares his own experience of creating the system of primary language education and training – programs, books, teaching aids, created on the basis of competence building approach. In this work he uses pieces of advice of Vasily Sukhomlinskyi about the necessity to overcome the formalism in teaching the native language the junior schoolchildren. Due to the famous works this pedagogue remains a teacher, an educator, a tutor for preschool and primary school children. Literary heritage of this great educator remains extremely useful and important for the educational process at classes and during unsociable hours, because it enriches children's souls with its sincere, human pedagogy, the main tools of which are respect and love.

Keywords: preschool-age children, junior schoolchild, V. A. Sukhomlinsky's pedagogical heritage, language personality, observing the natural phenomena, vocabulary enrichment, attention to the vivid word.

Подано до редакції 08.09.14

УДК:373.2+81'233+82

Н. В. Горбунова

ХУДОЖНЄ СЛОВО ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДОШКІЛЬНИКІВ

Автором визначено місце та роль художньої літератури в розвитку словника дітей старшого дошкільного віку. твори художньої літератури суттєво впливають на збагачення лексичного запасу дошкільників, при цьому важливим є врахування як індивідуальних вікових особливостей дітей дошкільного віку, так і доцільність добору певних методичних прийомів, впливу того чи іншого жанру літератури на різні аспекти лексичного розвитку.

Ключові слова: розвиток словника, старші дошкільники, твори художньої літератури.

Постановка проблеми. Художня література супроводжує дитину з перших років життя, відкриває, пояснює їй життя суспільства та природи, світ людських почуттів та взаємовідносин; розвиває мислення й уяву дитини, збагачує її емоції, дає чудові зразки літературної мови. Розширюючи знання про навколишній світ, впливає на особистість дошкільника, розвиває здібності тонко відчувати форму й ритм рідної мови.

Для розв'язання проблеми розвитку словника у процесі ознайомлення з літературними творами, необхідно з'ясувати: а) чому художнє слово є одним із найголовніших засобів лексичного розвитку дітей, б) які саме літературні жанри саме сприяють цьому; в) які саме аспекти лексичного розвитку прогресують

під впливом художнього читання, переказу, літературно-мовної гри.

Ступінь розробленості проблеми. Загальновідомим є вплив художньої літератури на розумовий, естетичний, мовленнєвий розвиток дитини. На важливість залучення дітей до краси рідного слова, розвитку культури мовлення вказували педагоги, психологи, лінгвісти (Л. Айдарова, А. Богуш, Л. Виготський, Н. Гавриш, О. Запорожець, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, Є.Тихеєва, О.Трифоновна, К. Ушинський, Є.Флеріна, А. Шахнарович).

Мета статті: визначити місце та роль художнього слова в розвитку словарного запасу дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Визначимо, як різні жанри художньої літератури впливають на лексичний розвиток дошкільників (див. табл. 1). З табл. 1 видно, що з казок діти черпають образні доречні вислови; оповідань – точні ознаки, характеристики; вір-

шів – художні засоби; загадок – точні художні образи, описи; фразеологізмів, прислів'їв та приказок – образні вислови; текстів народних ігор – дієслова, займенники, числівники.

Таблиця 1

Вплив творів художньої літератури на лексичний розвиток дошкільників

Жанр художньої літератури	Завдання лексичної роботи
Казка (докучливі казки, жартівливі, народна, авторська, віршована)	Образні доречні вислови, ознайомлення з історичними словами, рідко вживаними словами, уточнення значення слів
Оповідання про тварин, оповіді про суспільне життя і працю, взаємини людей, оповіді про історію	Точні ознаки, характеристики, що означають характер персонажів, їх дії
Вірш – пейзажна лірика, громадянська лірика, жартівливі вірші, ігрові вірші	Засвоєння художніх засобів
Загадки описові, метафоричні, на порівняння, зіставлення	Точні художні образи, описи урізноманітнюють уживання різних частин мови
Прислів'я, приказки (фразеологізми) образні, без образів	Образні вислови навчання розуміння переносного значення
Тексти народних ігор діалогові, супровід	Дієслова, займенники, числівники засвоєння значення й активне вживання

Проілюструємо сказане прикладами. Народна казка „Диво-грушка”: „Жив на світі один бідний чоловік. Тільки й багатства у нього, що дітки”. Українська народна гра „Хто попереду, той пасе череду, хто позаду, той пасе жабу...”. Оповідання В. Сухомлинського „На кладці”: „Через річку кладка. Така вузенька, що тільки один може перейти, а двом тісно. І розминуться ніяк”. Оповідання В. Сухомлинського „Муха і кіт”: „Сидить наш кіт на вікні, гріється на сонечку. Заплющив очі й дрімає. Солодко так дрімає, аж мурчить”.

Літературний твір виступає перед дитиною в єдності змісту і художньої форми. Сприймання літературного твору буде повноцінним тільки за умови, якщо дошкільник до нього підготовлений. Для цього необхідно звертати увагу не тільки на зміст, а й на виразні засоби мови таких жанрів, як казка, оповідання, вірш, а також малих фольклорних форм (забавлянки, утішки, заклички, скоромовки, мирилки, нісенітниця, загадки, лічилки, прислів'я, приказки, колісанки). Поступово в дітей виробляється вибіркоче ставлення до літературних творів, формується художній смак.

Проблема сприймання літературних творів різних жанрів дошкільниками складна та багатоаспектна. Дитина проходить довгий шлях від наївної участі в зображуваних подіях до більш складних форм естетичного сприйняття. На основі аналізу літературного твору в єдності його змісту і художньої форми, а також в активному освоєнні засобів художньої виразності, діти оволодівають здібністю передавати в образному слові певний зміст (Н. Гавриш, О. Ушакова) [6, с. 3–6].

Лексична робота, спрямована на розуміння смислового багатства слова, допомагає дошкільникам знаходити точне слово у побудові висловлювання, а доречність вживання слова підкреслює його образність.

Отже, робота над смисловою стороною слова висувається на перше місце, оскільки саме семантичний

відбір слів відповідно до контексту й мовленнєвої ситуації (розкриття значення слова, використання синонімів і антонімів) суттєво впливає на формування усвідомлення явищ мови й мовлення дітей дошкільного віку (Н. Гавриш, О. Ушакова) [3; 6].

Як було зазначено вище, основними напрямками лексичного розвитку дітей є кількісне та якісне зростання, уточнення, активізація словника. Цей аспект потребує детальнішого розгляду, тому завдання вихователя щодо збагачення словника полягає не лише в поповненні лексичного запасу дошкільників словами з різних тематичних груп, а й у навчанні елементарних дій, спрямованих на усвідомлення семантики слова, його значення у контексті.

Співвіднесемо зміст і завдання літературно-художнього розвитку дошкільників на різних етапах дошкільного дитинства зі змістом і завданнями лексичної роботи (див. табл. 2).

Варто частіше під час читання літературних творів, переказів, розповідей, літературно-мовних ігор вдаватися до прийомів введення слова через виділення його з мовленнєвого потоку, пояснення значення за допомогою малюнка (зображення), демонстрації предмета, добору синонімів, антонімів, елементарного аналізу словотворення. Переважну частину лексики дітей дошкільного віку складають іменники, прикметники, числівники, дієслова.

Значні труднощі дошкільники відчувають під час засвоєння числівників, найбільш абстрактної частини лексики. Важливу роль відіграє збагачення мовлення дітей словами, що позначають якості, властивості, приналежність предметів, елементарні поняття. Перехід до опанування узагальнюючих слів (родинних понять) можливий лише за умови, коли дитина накопичила достатній запас конкретних вражень про окремі предмети та відповідні словесні позначення. Завдання вихователя полягає в навчанні дошкільників сприймати вислови з народно-розмовної фразеології: стійкі сполучення слів, прислів'я, приказки.

Співвіднесеність змісту та завдань літературно-художнього та лексичного розвитку

Зміст та завдання літературно-художнього розвитку	Зміст та завдання лексичної роботи
Відчувати, знаходити засоби образної виразності в тексті (порівняння, епітети, метафори, гіперболи, фразеологізми), добирати до них синоніми; розуміти та відтворювати образність мови вірша в художній бесіді	Збагачення словника образними висловками, порівняннями, епітетами, метафорами, гіперболами, фразеологізмами (гладити по голівці, волосся на голові піднімається, вітра в полі доганяти, кішка пробігла, кінці у воду)
Усвідомлювати та пояснювати зміст прислів'їв, приказок, доречно використовувати їх у мовленні	Усвідомлення значення прислів'їв та приказок (З тобою – як риба з водою; Хліб-сіль їж, а правду ріж)
Відгадувати образні, метафоричні загадки	Збагачення словника образними, метафоричними висловами
Брати активну участь у бесіді за змістом художнього твору, відповідати на запитання дорослого, висловлювати свої враження, переживання	Активізація словника
Знаходити засоби висловлення та передачі образів у різних видах художньої діяльності	Активізація словника
Брати участь у розігруванні щедрівок, колядок, закличок, сюжетно-рольових іграх за мотивами літературних творів, промовляти тексти народних ігор	Активізація словника
Промовляти чітко скоромовки, чистомовки, прислів'я та приказки	Активізація словника
Уміти переносити різноманітні засоби художньої виразності у власну словесну творчість	Активізація словника, доречне вживання образних висловів
Складати невеличкі розповіді, казкові історії за змістом скоромовок, прислів'їв, складати на основі засвоєного зразка власні загадки різних типів (описові, порівняльні, метафоричні), лічилки, утішки, колісанки, заклички	Активізація словника
Усвідомлювати жанрові, композиційні, мовні особливості літературних та фольклорних творів (казок, оповідань, віршів, легенд), малих фольклорних жанрів (прислів'їв, приказок, лічилок, загадок, мирилок, утішок, коліскових, скоромовок, забавлянок)	Збагачення словника образними висловами прислів'їв, приказок, загадок.
Розуміти значення образних слів та виразів (порівняння, метафори, епітети, фразеологізми), доцільність їх вживання в поетичному тексті та прозі	Активізація словника образними словами та виразами
Усвідомлювати переносне значення фразеологізмів, образних прислів'їв, їх узагальнене значення в мовленні	Активізація словника, усвідомлення переносного значення фразеологізмів, прислів'їв

Лексичний запас дошкільників розширюється й уточнюється під час ознайомлення з літературними творами різних жанрів, літературно-мовних ігор. Завдання і зміст словникової роботи поступово ускладнюються відповідно до вікових особливостей дітей. У словник вводяться нові слова, що мають відповідати уявленням і поняттям дітей про навколишнє, їх навчають правильно називати приміщення своєї групи (одягатися, гратися, бігати, їсти), форму предметів, розмір, якості (круглий, великий, світлий), знати імена однокласників, імена і по батькові вихователя, няні. У дітей середнього дошкільного віку під час роботи над лічилками, загадками, колісанками, жартівливими казками, гуморесками, нісенітницями, утішками, чистомовками, прислів'ями значно розширюється світогляд, можливість і бажання спілкуватися. Їх навчають правильно називати: предмети найближчого оточення, речі особистого користування, зовнішні якості (форма, колір, розмір), тварин, птахів, їх поведки, дерева, квіти, овочі, фрукти, назви одиниць часу, часових і просторових від-

ношень (сьогодні, завтра, вчора, близько, далеко, тут, там). Поглиблюючи знання про навколишнє життя під час слухання (казок, оповідань, чистомовок, скоромовок, загадок, прислів'їв, приказок, коліскових, забавлянок, утішок, мирилок, закличок, лічилок), переказу художніх творів або заучування напам'ять, екскурсій, прогулянок, старші дошкільники засвоюють нові слова, родові і видові назви (меблі, овочі, фрукти), назви часу, простору (вправо, вліво, близько, далі), назви транспорту. Вихованці також засвоюють слова, що означають моральні якості людини (сміливий, добрий, злий), переживання (радіти, злякатись, сердитись).

Ознайомлення з художнім словом посідає важливе місце серед інших джерел лексичного розвитку таких, як: спостереження за навколишнім (природою, суспільною та трудовою діяльністю людей, навчальною й ігровою діяльністю дітей); спілкування з дорослими та дітьми (бесіди, розказування, сумісна робота); вивчення граматики, що супроводжується спеціальними орфоепічними, граматичними, орфографічними

ми, стилістичними вправами; спеціальні мовленнєві вправи, пов'язані з аналізом мови твору, переказом, словесною творчістю.

У ході роботи щодо збагачення й активізації словника, після ознайомлення з художнім твором, дошкільнята одержують певні завдання, наприклад дібрати антоніми (високий – низький, сильний – слабкий), синоніми (шлях, дорога; маленький, невеликий, крихітний, малюсінський). Звертаючи увагу старшого дошкільника на те, як описано у вірші чи оповіданні сніг, який він (пухнастий, сріблястий), вихователь може уточнити значення слова, спонукати до його вживання в мовленні у відповідній ситуації.

Значно збагачується словник дітей під впливом літературно-художніх творів: слухаючи твори, що читають чи розповідають дорослі, переказуючи казки й оповідання, вивчаючи напам'ять вірші, скоромовки, загадки, потішки, нісенітниці, заклички, лічилки, діти помічають і засвоюють відтінки рідної мови, а надалі використовують у власному мовленні.

Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Кулибчук, Ю. Руденко, О. Ушакова, С. Цейтлін) [1; 2; 4; 5; 6; 7] указують на особливості засвоєння образної лексики під впливом художнього слова. Практика мовленнєвого спілкування постійно надає можливості дітям почути слова з різними значеннями, розуміння й використання яких у мовленні підпорядковано конкретним умовам комунікації. У процесі опанування рідною мовою в дошкільників формується орієнтування на смислову сторону слова як його особливу властивість. Старші дошкільники здатні відокремлювати смислові й несмислові одиниці. Діти поступово оволодівають, незалежно від ситуацій, узагальненим значенням слова, що засвоюється з одного боку завдяки уточненню в результаті його застосування, а з іншого – завдяки безпосередньому розкриттю узагальненого значення слова, яке дитина засвоює у процесі навчання.

Робота над іносказальним смислом різних фольклорних жанрів дуже складна та своєрідна. Та й самі іносказання досить своєрідні й відрізняються від інших слів. З одного боку – це прості вислови, а з другого – це слова з прихованим смислом, більш складним для розуміння.

Дітей дошкільного віку знайомлять із різними жанрами літератури й усної народної творчості: оповіданнями, казками, віршами, народними байками, малими фольклорними формами. Розуміння специфічних особливостей жанру (стилістичних, композиційних, мовних) робить сприймання більш свідомим і глибоким. У результаті діти вчать розуміти значення, уточнюють їх сутність.

Робота над розумінням іносказань дітьми займає особливе місце в системі мовленнєвого розвитку дошкільників. Знайомство з досвідом роботи дошкільних навчальних закладів із навчання розумінню значень фразеологізмів, прислів'їв, байок переконує нас у тому, що педагоги відчувають труднощі при здійсненні цієї роботи, припускають помилки у формуванні в дітей розуміння значення слів, у тому числі й іносказань. Методика роботи над іносказаннями вимагає адаптування відповідно до віку дітей, оскільки народні твори несуть відтінок історичної давності. Знання вихователем літературно-художньої структури тексту дозволяє доцільно організувати навчання дітей. У народних творах досить часто вживаються слова, що не використовуються в розмовному мовленні.

Це ускладнює розуміння переносних значень і вимагає грамотного педагогічного керівництва з боку вихователя. Часто вживані педагогами в процесі читання пояснення розбивають текст і при цьому порушують цілісність художнього сприймання твору.

Багатозначність і різноманітність фольклорної тематики вимагають від педагога не лише вміння володіти деякими художніми навичками виконання, але й душевної щирості, повноти почуттів і особистої зацікавленості. Часто дитина намагається сама осмислити слова, надаючи їм нового значення, і тут на допомогу приходить педагог, пояснюючи смисл незнайомих дитині слів (С. Цейтлін) [7].

Аналіз дитячих висловлювань підтверджує припущення про наявність усвідомлених метафоричних перенесень найменування в мовлення дитини дошкільного віку.

Для кожного періоду дошкільного дитинства характерна специфічна за метою, завданнями, змістом цілеспрямована робота з виховання читацької культури дітей, формування художньо-естетичного сприймання та любові до літературного мистецтва (Н. Гавриш) [2].

В. Любашина, описуючи хід дисертаційного дослідження, відзначала, що діти із задоволенням брали участь у розігруванні жартівливих інсценівок за змістом художніх творів. Використання гумору у вихованні дітей – традиційне для української народної педагогіки. Слухання та читання віршів, казок жартівливого змісту, усмішок, розповідей позитивно впливають на емоційну сферу дитини. Жартівливі вірші допомагають розвивати виразність, точність, влучність мовлення дітей, а також сприяють формуванню поетичного смаку, виховують інтерес до краси українського художнього слова. Під час розігрування інсценівок дошкільнята здатні вільно використовувати різні форми мовленнєвих висловлювань: звертання, згоду, заперечення, зустрічне запитання, прохання, дозвіл, відмову, подяку, пораду, підтвердження. Після розігрування інсценівок дітям можна запропонувати обговорення, під час якого визначити головних героїв, охарактеризувати їх, добираючи для цього влучні слова та образні мовні вислови із художніх творів. Такий вид роботи передбачає стимулювання висловлювань дітей орієнтуючись на власний досвід; організацію мовленнєвої колективної творчості [4].

Ігри-драматизації за змістом художніх творів мають особливе значення для засвоєння й активного вжитку казкової лексики. Виходячи з того, що діти мають недостатній ігровий та театральний досвід, роботу можна розпочати з сумісних драматизацій, коли вихователь розповідає казку (оповідання) цілком, виділяючи окремі епізоди, героїв, а потім по частинам. Доцільно запропонувати створити ігрове поле до сюжету твору, намалювати декорації до гри, виліпити персонажів твору, що сприяє розвитку в дітей інтересу до сюжету й відтворення його в грі. Далі дітям доцільно надати можливість виконати дії цих героїв, повторити їхні репліки. Після цього бажано зацікавити дошкільнят так, щоб у них з'явилося бажання самим узяти участь у розігруванні окремих епізодів казки. Переконавшись, що дошкільники належно сприйняли зміст твору, вихователь може організувати гру-драматизацію. Дітям також можна запропонувати ігри-драматизації з елементами декорацій і костюмів, подаль-

шим викладенням гри в малюнку (наприклад, „Запам’ятай і намалюй”).

На занятті лексична робота проводиться перед читанням художніх творів (пояснення значення нових слів), по ходу читання, якщо дітям не зрозумілий зміст якогось слова. Після читання художнього твору лексична робота проводиться переважно у вигляді лексичних ігор. У табл.3 відображено застосування певних методів і прийомів лексичної роботи на різних етапах заняття залежно від вікових груп.

На різних етапах заняття при ознайомленні з різними жанрами літературних творів доцільно застосовувати певні методичні прийоми. При читанні прозових творів та

творів малих фольклорних жанрів необхідно проводити попередню роботу, застосовуючи методичний прийом тлумачення значення слів, які є визначальними для розуміння змісту та ідеї твору. Таких слів педагог може виокремити декілька і напередодні заняття чи безпосередньо перед читанням твору шляхом використання різних методичних прийомів допомогти дітям усвідомити значення складних для розуміння слів. Натомість під час ознайомлення з поетичними творами попередню лексичну роботу перед читанням вірша проводити недоцільно, оскільки це може негативно вплинути на якість цілісного сприймання віршованого тексту. Корисніше провести таку роботу після читання, у процесі художньої комунікації.

Таблиця 3

Застосування методичних прийомів лексичної роботи на різних етапах заняття з ознайомлення з художнім словом відповідно до літературних жанрів

Місце лексичної роботи на різних етапах заняття	Методичні прийоми лексичної роботи за різними літературними жанрами		
	Проза	Поезія	Малі фольклорні жанри
Попередня робота на початку заняття	Тлумачення значення ключових слів, важливих для розуміння ідеї твору; актуалізація тематичного словника	Тлумачення значення складних слів проводиться напередодні заняття	Тлумачення значення слів, пояснення з показом; актуалізація тематичного словника
По ходу читання художнього твору	Прийом синонімічної заміни (валун – величезний камінь, дерева – колюча трава)	Не доречно робити пояснення по ходу читання вірша	Не доречно робити пояснення, щоб не порушувати цілісність сприймання
У ході бесіди після читання художнього твору за його змістом	Запитання на уточнення розуміння значення слів; відповіді – запитання; використання лексико-граматичних завдань, лексичні вправи зі словотворення	Запитання на уточнення розуміння значення слів; зіставлення близьких за змістом слів; повторення образних слів з тексту; лексичні вправи, мовленнєві завдання („Словесне малювання”)	Запитання на уточнення розуміння значення слів; зразок словникового вживання; хорове та індивідуальне промовляння; добір слів до заданого слова; лексичні вправи за зразком („Придумай загадку”)

Окремі науковці рекомендують у попередній частині літературного заняття застосовувати спеціальні вправи з актуалізації тематичного, асоціативного словника, що допомагає дітям зорієнтуватися у смисловій групі слів, важливих для розуміння суті твору. Так, наприклад, якщо тематика твору пов’язана з художнім описом лісового пейзажу, доцільно на початку заняття актуалізувати словник (дієслівний, якісний, предметний), пов’язаний із природними особливостями життя лісу у відповідну пору.

При роботі з прозовими творами доцільно використовувати такі методичні прийоми, як: словесний коментар; пояснення; запитання та уточнення розуміння; а при ознайомленні з малими фольклорними жанрами доцільним є методичний прийом пояснення.

Після читання художнього твору будь-якого жанру доцільно використовувати низку методичних прийомів. Так, при ознайомленні з прозою – запитання та уточнення розуміння; відповіді-запитання;

використання мовленнєвих завдань; під час роботи з поетичними творами – запитання та уточнення розуміння, зіставлення близьких за змістом слів; повторення, називання, відповіді-запитання, використання мовленнєвих завдань; при роботі з малими фольклорними жанрами – запитання та уточнення розуміння; зразок словникового вживання; повторення; називання; відповіді-запитання; використання мовленнєвих завдань.

Висновок. Отже, твори художньої літератури суттєво впливають на збагачення лексичного запасу дошкільників, при цьому важливим є врахування як індивідуальних вікових особливостей дітей дошкільного віку, так і доцільність добору певних методичних прийомів, впливу того чи іншого жанру літератури на різні аспекти лексичного розвитку.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у висвітленні поліхудожнього підходу до лексичного розвитку дітей різних вікових груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика. – Запоріжжя: Просвіта, 2008. – 230 с.
2. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення / Н. В. Гавриш. – Донецьк: Лебідь, 1999. – 170 с.

3. Кулибчук Л. М. Теоретичні засади розвитку об’язкового мовлення / Л. М. Кулибчук // Педагогіка і психологія. – 1998. – №4. – С. 12.

4. Любашина В. В. Змістовий аспект методики формування діалогічних умінь дітей старшого дошкільного віку в іграх за сюжетами художніх творів / Любашина В. В. // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Сер. : Педагогіка і психологія. Вип. 15; Ч. 1 / РВНЗ „Крим. гуманіт. ун-т” ; [редкол.: О. В. Глузман та ін.; відп. за вип. М. Я. Ігнатенко]. – Ялта: [б. в.], 2007. – С. 160–168.

5. Руденко Ю. А. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами

української народної казки : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ю. А. Руденко. – Одеса, 2003. – 21 с.

6. Ушакова О., Гавриш Н. Знакомим дошкольникам с художественной литературой / О. Ушакова, Н. Гавриш. – М.: ТЦ Сфера, 1998. – 224 с.

7. Цейтлин С. Н. *Язык и ребенок* [Текст] : лингвистика дет. речи : Учеб. пособие для студентов вузов / С. Н. Цейтлин. – М.: Владос, 2000. – 238 с.

REFERENCES

1. Bohush, A. M. (2008). *Doshkilna linhvodydaktyka [Preschool linguodidactics]*. Zaporizhzhia: Prosvita [in Ukrainian].

2. Gavrysh, N. V. (1999). *Khudozhnie slovo i dytiache movlennia [Declamation and children's speech]*. Donetsk: Lebid [in Ukrainian].

3. Kulybchuk, L. M. (1998). Teoretychni zasady rozvytku obraznoho movlennia [The theoretical basis of figurative speech]. *Pedahohika i psykhohihiia – Pedagogics and psychology*, 4, 12 [in Ukrainian].

4. Liubashyna, V. V. (2007). Zmistovyi aspekt metody formuvannya dialohichnykh umin ditei starshoho doshkilnogo viku v ihrakh za suzhetamy khudozhnikh tvoriv [Semantic aspect of forming dialogic skills pre-

school children in games on subjects of works of art method]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity – Problems of modern education*, 15, 160-168 [in Ukrainian].

5. Rudenko, Yu. A. (2003). Zbahachennia slovnyka ditei starshoho doshkilnogo viku ekspresyvnoiu leksykoiu zasobamy ukrainskoi narodnoi kazky [Enriching preschool children expressive vocabulary by means of Ukrainian folk tale]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

6. Ushakova, O., & Gavrish, N. (1998). *Znakomim doshkolnikov s khudozhestvennoy literaturoy [Introduce fiction to preschoolers]*. Moscow: TTs Sfera [in Russian].

7. Tseytlin, S. N. (2000). *Yazyk i rebenok [Language and Child]*. Moscow: Vlados [in Russian].

Н. В. Горбунова

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ СЛОВО КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ СЛОВАРЯ ДОШКОЛЬНИКОВ

Автор определяет роль и место художественной литературы в развитии словаря детей дошкольного возраста. Произведения художественной литературы существенно влияют на обогащение лексического запаса дошкольников, при этом важно учитывать как индивидуальные возрастные особенности детей дошкольного возраста, так и уместность подбора определенных методических приемов, влияние того или иного жанра литературы на разные аспекты лексического развития.

Ключевые слова: развитие словаря, старшие дошкольники, произведения художественной литературы.

N. B. Horbunova

ART OF DECLAMATION AS A MEANS OF PRESCHOOLERS' VOCABULARY DEVELOPMENT

From the first years of life a child is accompanied with literature, revealing and explaining society and nature, the world of human emotions and relationships to him or her, developing thinking and imagination of a child, enriching his or her emotions. It is a fiction where children derive great examples of a literary language. Expanding knowledge about the world, it affects the personality of a preschooler, promotes the ability to feel subtle shape and rhythm of their native language. The influence of a literature on intellectual, aesthetic, speech development is well known to everybody. To solve the problem of preschool children vocabulary development by meeting literary works, it is necessary to find out a) why declamation is one of the most important means of lexical development of children, b) what literary genres are contributing it, c) what aspects of lexical development progress under the influence of recitation, translation, literary and language games. Preschoolers are introduced to different genres of literature and oral folklore: stories, tales, poems, folk tales and folklore of small forms. Understanding specific features of the genre (stylistic, compositional, linguistic) makes perception more conscious and deep. As a result, children learn to understand the meaning and clarify their nature. At various lesson stages in reading different genres of literature it is appropriate to apply specific instructional techniques. When reading prose and small works of folklore genres it is necessary to carry out a preliminary work using methodological procedure of interpretation the meaning of words that are crucial for understanding the meaning and main idea of the work. Teacher can identify several such word classes and in anticipation of or immediately before reading can work by using a variety of instructional techniques to help children understand the importance of difficult-to-understand words. In contrary, while reading the poetic works, any previous lexical work before reading the poem is not impractical, because it can adversely affect the quality of holistic perception of the poetic text. It will be useful to carry out this work after reading in the art of communication. The author defines the place and the role of literature in the development of preschool children's vocabulary. The works of fiction impact on enriching preschoolers' vocabulary, while it is important to take an individual age of preschool children and feasibility of selecting specific instructional techniques and the impact of a particular genre of literature on various aspects of lexical development into account.

Keywords: vocabulary development, older preschoolers, works of fiction.

Подано до редакції 08.09.14